

Sygn. akt V CSK 362/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 marca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa Syndyka Masy Upadłości M. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w upadłości likwidacyjnej w W.

przeciwko R. K.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 23 marca 2017 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 2 marca 2016 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Syndyk masy upadłości M. sp. z o.o. w upadłości likwidacyjnej w W. w pozwie przeciwko R. K. wnosił o ustalenie bezskuteczności z mocy prawa wobec masy upadłości tej Spółki czynności polegającej na nabyciu przez nią od

pozwanego 600 udziałów celem ich umorzenia, która to czynność prawna doprowadziła do powstania długu Spółki i wierzytelności pozwanego w kwocie 130.000 zł, rozliczonej następnie poprzez kompensatę z ceną za zakupione przez pozwanego od Spółki ruchomości w łącznej kwocie 130.000 zł. Powód zgłosił także żądanie ewentualne o zasądzenie od pozwanego na jego rzecz kwoty 130.000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu na wypadek gdyby Sąd uznał, że nie ma interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie bezskuteczności czynności prawnej upadłego.

Wyrokiem zaocznym z 18 sierpnia 2014 r. Sąd Okręgowy w L. oddalił powództwo o ustalenie (pkt I), zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 130.000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od 17 kwietnia 2014 r. (pkt II) oraz orzekł o kosztach procesu (pkt III i IV) i rygorze natychmiastowej wykonalności (pkt V).

Po rozpoznaniu sprzeciwu pozwanego, Sąd Okręgowy w L. wyrokiem z 11 września 2015 r. uchylił powyższy wyrok zaoczny w zakresie pkt II, III i IV, oddalił powództwo ewentualne o zapłatę kwoty 130.000 zł z ustawowymi odsetkami i orzekł o kosztach procesu, a Sąd Apelacyjny wyrokiem z 2 marca 2016 r. oddalił apelację powoda.

W sprawie ustalone zostało między innymi, że pozwany od 22 kwietnia 2004 r. do 13 czerwca 2013 r. był współnikiem M. sp. z o.o. w W. i posiadał 600 udziałów po 500 zł każdy.

W dniu 3 stycznia 2013 r. Nadzwyczajne Zgromadzenie Spółki M. podjęło uchwałę nr 1, dokonując zmiany umowy spółki poprzez dodanie § 11 a, zgodnie z którym udziały w spółce mogą być umarzane, umorzenie nie może nastąpić bez zgody współnika, którego udziały mają być umorzone i wymaga uchwały Zgromadzenia Wspólników, która powinna określać w szczególności podstawę prawną umorzenia i wysokość wynagrodzenia przysługującego wspólnikowi za umorzony udział. Za zgodą współnika umorzenie udziału może nastąpić bez wynagrodzenia. Umorzenie udziału z czystego zysku nie wymaga obniżenia kapitału zakładowego.

W dniu 29 stycznia 2013 r. Nadzwyczajne Zgromadzenie Wspólników Spółki M. podjęło trzy uchwały.

W uchwale nr 1, dotyczącej nabycia przez Spółkę udziałów od wspólników, postanowiono, na podstawie art. 199 § 1 k.s.h. oraz § 11a umowy spółki, nabyć w celu umorzenia: 691 udziałów od wspólnika A. S. za wynagrodzeniem 330.000 zł, 600 udziałów od pozwanego za wynagrodzeniem 130.000 zł i 200 udziałów od wspólnika J. W. za wynagrodzeniem 46.000 zł, łącznie 1.491 udziałów, za zgodą wspólników. Wynagrodzenie za udziały miało być płatne do 1 lipca 2013 r.

Uchwałą nr 2 postanowiono obniżyć kapitał zakładowy spółki z 1.161.000 zł do 415.000 zł poprzez umorzenie łącznie 1.491 udziałów spółki należących do wspólników A. S., pozwanego i J. W., a uchwałą nr (...) zmieniony został § 7 umowy spółki przez wskazanie, że kapitał zakładowy spółki wynosi 415.500 zł i dzieli się na 831 równych i niepodzielnych udziałów po 500 zł każdy. Zmiana umowy spółki i obniżenie kapitału zakładowego zostały wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego 13 czerwca 2013 r.

W dniu 28 grudnia 2012 r. Spółka M. zbyła na rzecz pozwanego ciągnik siodłowy DAF FT XF 105,460T za cenę 44.705 zł, ciągnik siodłowy DAF FT XF 105.460 za cenę 44.090 zł, naczepę ciężarową (...), nr rej (...), za cenę 20.910 zł i naczepę ciężarową (...), nr rej. (...), za cenę 20.295 zł. Zapłata ceny w łącznej wysokości 130.000 zł miała nastąpić w terminie 60 dni od dnia otrzymania ruchomości i faktury. Tytułem sprzedaży powyższych środków transportu Spółka M. wystawiła pozwanemu faktury VAT z terminem płatności 2 maja 2013 r.

Należność Spółki M. w kwocie 130 000 zł wynikająca z powyższych faktur została skompensowana z należnością pozwanego z tytułu wynagrodzenia za zbycie udziałów w tej spółce w kwocie 130.000 zł. Pozwany tytułem wynagrodzenia za zbycie udziałów nie otrzymał żadnej gotówki.

Na skutek wniosku złożonego 2 lipca 2013 r., Sąd Rejonowy w W. postanowieniem z 6 sierpnia 2013 r. ogłosił upadłość Spółki M. obejmującą likwidację jej majątku.

Prawomocnym wyrokiem Sądu Rejonowego w D. z 26 maja 2013 r. sygn. akt I GC (...) (od którego apelację oddalił Sąd Okręgowy w L. w sprawie VI Ga (...)) uznano za bezskuteczną w stosunku do masy upadłości umowę sprzedaży dwóch naczep (...), a prawomocnym wyrokiem Sądu Okręgowego w L. z 9 listopada 2015

r., sygn. akt VI GC (...) uznano za bezskuteczną w stosunku do masy upadłości sprzedaż dwóch ciągników siodłowych (...). Prawomocnymi wyrokami Sądu Rejonowego w D. z 28 kwietnia 2015 r., sygn. akt V GC (...) i z 28 lipca 2015 r. sygn. akt I GC (...) zasądzono na rzecz strony powodowej od pozwanego kwoty odpowiednio 55.000 zł i 20.910 zł tytułem zwrotu ceny wynikającej z umów sprzedaży dwóch naczep (...), uznanych za bezskuteczne wobec masy upadłości uprzednim wyrokiem Sądu Rejonowego w D. z 26 maja 2013 r., sygn. akt I GC (...).

Sąd drugiej instancji wskazując na pewne niejasności i niekonsekwencje w zakresie zaskarżenia, wnioskach i uzasadnieniu apelacji, stwierdził, że ponieważ powód nie zaskarżył w terminie wyroku zaocznego w części oddalającej jego powództwo główne o ustalenie, nie może obecnie objąć apelacją tego rozstrzygnięcia. Wobec tego Sąd Apelacyjny przyjął, że zawarte w apelacji stwierdzenie, iż powód skarży także wyrok zaoczny co do punktu I oddalającego powództwo główne, jest w istocie jedynie wyrażeniem przez skarżącego stanowiska, że ocena co do bezskuteczności wobec masy upadłości, na podstawie art. 128 p.u.n., nabycia od pozwanego udziałów w celu ich umorzenia, powinna być zawarta w uzasadnieniu wyroku jako element oceny niezbędnej do zasądzenia świadczenia na podstawie art. 134 ust. 1 p.u.n.

W związku z tym Sąd Apelacyjny stwierdził, że przedmiotem rozpoznania w sprawie była ocena z punktu widzenia art. 128 i art. 134 p.u.n. jednej tylko, określonej czynności prawnej dokonanej w trybie art. 199 k.s.h. w postaci nabycia przez Spółkę od pozwanego jego 600 udziałów w spółce za 130 000 zł celem ich umorzenia i podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji, że w świetle art. 128 p.u.n. nie budzi wątpliwości bezskuteczność ex lege tej czynności. Podzielił również stanowisko tego Sądu, że mimo to nie ma podstaw do zastosowania art. 134 k.s.h., gdyż czynność ta nie spowodowała w żaden sposób pomniejszenia aktywów Spółki. Nie można bowiem uznać samego powstania wierzytelności pozwanego z tego tytułu za wyjście czegokolwiek z majątku upadłego w takim znaczeniu, o jakim mowa w art. 134 ust. 1 p.u.n. Samo powstanie wierzytelności pozwanego o zapłatę ceny za zbyte udziały nie było jednoznaczne z uszczupleniem majątku Spółki, skutkującym negatywnymi konsekwencjami dla możliwości zaspokojenia wierzycieli, bowiem żadna suma pieniężna nie wyszła z majątku upadłego wskutek tej

czynności i w sensie ekonomicznym aktywa upadłego nie zostały w żaden sposób pomniejszone w wyniku zaskarżonej czynności prawnej dokonanej w trybie art. 199 k.s.h., a ewentualne roszczenie pozwanego o zapłatę ceny za udziały, skierowane do masy upadłości, nie mogłoby być skuteczne zważywszy na to, że czynność w postaci nabycia udziałów od pozwanego w stosunkach z masą upadłości traktowana jest jako czynność nie powodująca przewidzianych w niej skutków.

Sąd drugiej instancji stwierdził, że wbrew stanowisku powoda, nie doszło także do zaspokojenia wierzytelności pozwanego w kwocie 130 000 zł z tytułu zbycia udziałów, przez dokonanie jej kompensaty z wierzytelnością Spółki z tytułu ceny nabytych przez pozwanego pojazdów.

Uznał, że nie jest w tym zakresie związany ustaleniami zawartymi w uzasadnieniu wyroku Sądu Okręgowego w L. w sprawie VI Ga (...), stwierdzającymi, że wierzytelność pozwanego wobec Spółki z tytułu nabycia udziałów została zaspokojona przez potrącenie z wierzytelnością Spółki z tytułu ceny nabycia pojazdów, bowiem nie jest to prejudykat, a w świetle art. 365 k.p.c. wiąże tylko sentencja wyroku.

Wskazał, że w chwili kompensaty obie te wierzytelności nie były wymagalne, co wprawdzie w świetle art. 498 § 1 k.c. uniemożliwiłoby złożenie przez wierzycieli jednostronnych oświadczeń woli o ich potrąceniu, jednak zgodnie z art. 353¹ k.c., strony mogły dokonać umownego potrącenia niewymagalnych wierzytelności i dokonały go umową kompensaty, do jakiej doszło w lutym 2013 r. Ponieważ była to umowa o charakterze odpłatnym, podlegała ocenie na gruncie art. 128 p.u.n. i Sąd Apelacyjny dokonując takiej oceny, uznał umowę tę za bezskuteczną wobec masy upadłości. W tych okolicznościach nie można, zdaniem Sądu, uznać, że zaskarżona przez powoda czynność prawna w postaci nabycia przez Spółkę od pozwanego za 130 000 zł 600 udziałów w celu umorzenia, skutkowałą ubytkiem z majątku Spółki kwoty 130 000 zł, skoro kwota ta nie została w formie pieniężnej wypłacona pozwanemu, a wzajemna kompensata wierzytelności między Spółką a pozwanym dokonana przed ogłoszeniem upadłości była bezskuteczna wobec masy.

Wskazał, że ponieważ prawomocnymi wyrokami orzeczono już o bezskuteczności wobec masy upadłości sprzedaży na rzecz pozwanego wszystkich ruchomości objętych umową sprzedaży z 28 grudnia 2012 r. oraz częściowo zrealizowano przysługujące powodowi roszczenie z art. 134 p.u.n. o zwrot tych ruchomości do masy lub zapłatę ich równowartości, zasądzając na jego rzecz z tego tytułu kwoty 55 000 zł i 20 910 zł, nie można uznać, aby ta sama wartość majątkowa ubyła z majątku upadłego w rozumieniu art. 134 p.u.n. w wyniku czynności prawnej polegającej na nabyciu od pozwanego przez Spółkę udziałów celem umorzenia, skoro za nabywane udziały pozwany nie otrzymał żadnych pieniędzy, a jednocześnie jest zobowiązany do przekazania do masy nabytych ruchomości lub ich równowartości.

Za bezzasadny Sąd Apelacyjny uznał także zarzut naruszenia art. 453 k.c. stwierdzając, że ponieważ zgodnie z art. 155 § 1 k.c. własność pojazdów przeszła na pozwanego na podstawie samej umowy sprzedaży, niezależnie od zapłacenia przez niego ceny, to w sytuacji gdy sprzedaż została uznana za bezskuteczną wobec masy upadłości, ewentualna zapłata przez pozwanego ceny miałaby tylko to znaczenie, że miałby zastosowanie art. 134 § 2 p.u.n.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach powód w ramach podstawy naruszenia przepisów postępowania zarzucił naruszenie: art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 365 § 1 k.p.c. przez brak rozważań dotyczących art. 199 k.s.h. i należytego uzasadnienia niezastosowania art. 134 ust. 1 p.u.n., art. 155 § 1 i 2 k.c. i art. 499 k.c. oraz wadliwego uzasadnienia zastosowania art. 353¹ k.c."; art. 365 § 1 k.p.c. w zw. z art. 228 § 1 k.p.c. przez wyprowadzenie wniosków sprzecznych z prawomocnym orzeczeniem sądu rejestrowego oraz wyrokiem z 6 lutego 2015 r. w sprawie VI Ga (...) Sądu Okręgowego w L. w kwestii zaspokojenia wierzytelności pozwanego z tytułu ceny zbycia udziałów; art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 381 k.p.c. i art. 382 k.p.c. oraz 386 § 1 k.p.c. przez pominięcie zgłoszonych w apelacji dowodów z opinii biegłego i przesłuchania stron.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej skarżący zarzucił naruszenie: art. 134 ust. 1 p.u.n. w zw. z art. 128 ust. 1-3 p.u.n. w zw. z art. 199 k.s.h. oraz art. 498 i 499 k.c. i art. 353¹ k.c. i art. 6 k.c. w wyniku bezpodstawnego przyjęcia, że powód

nie wykazał, iż na skutek dokonania zaskarżonej czynności zbycia udziałów pozwany odniósł korzyść kosztem majątku masy upadłości; art. 128 ust. 1-3 i art. 134¹ p.u.n. i art. 65 § 1 i 2 k.c., art. 6 k.c. i art. 499 k.c. oraz art. 353¹ k.c., przez niewłaściwe zastosowanie w wyniku bezpodstawnego przyjęcia, iż powód nie wykazał przesunięcia majątkowego między pozwanym a masą upadłości w wyniku dokonania zaskarżonej czynności; art. 189 k.p.c. w zw. z art. 128 ust. 1 i 2 p.u.n., art. 134 p.u.n., art. 6 k.c. i art. 65 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie w wyniku przyjęcia z jednej strony bezskuteczności nabycia udziałów celem umorzenia, a z drugiej strony oddalenia powództwa o uznanie tej czynności za bezskuteczną z powodu braku interesu prawnego powoda; art. 189 k.p.c. w zw. z art. 128 ust. 1 i 2 p.u.n. i art. 6 k.c. i art. 134 ust. 1 p.u.n. przez bezpodstawne odmówienie powodowi interesu prawnego w żądaniu ustalenia wyrokiem bezskuteczności zaskarżonej czynności prawnej zbycia udziałów w celu ich umorzenia.; art. 134 ust. 1 p.u.n. i art. 6 k.c. przez błędne uznanie, że bezskuteczna wobec masy upadłości czynność nabycia udziałów pozwanego za 130 000 zł była neutralna ekonomicznie i nie doprowadziła do żadnego przesunięcia majątkowego ani ubytku majątku masy, gdyż kompensata tej należności z wierzytelnością masy była także bezskuteczna; art. 353¹ k.c. i w zw. z art. 498 i 499 k.c. i art. 128 oraz 134 p.u.n. i art. 199 k.s.h. w zw. z art. 65 k.c. i art. 6 k.c. i art. 328 § 2 k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie w wynik przyjęcia, że umowna kompensata przyniosła korzyści obu stronom i jednoczesnego stwierdzenia, iż pozwany żadnej korzyści nie odniósł; art. 199 k.s.h. i art. 134 ust. 1 p.u.n. przez bezpodstawne przyjęcie, że nabycie przez Spółkę udziałów pozwanego w celu umorzenia nie przyniosło żadnych strat Spółce ani korzyści pozwanemu i pominięcie, że miało ono charakter fraudacyjny i służyło usunięciu składników majątkowych Spółki na rzecz wspólnika, przed zgłoszeniem wniosku o ogłoszenie upadłości Spółki; art. 128 p.u.n., art. 134 ust. 1 p.u.n. i art. 353¹ k.c. przez bezpodstawne dokonanie oceny bezskuteczności czynności kompensaty, która nie była przedmiotem zaskarżenia w sprawie oraz art. 453 k.c. przez nie uwzględnienie krzywdzącego wierzycieli masy upadłości charakteru zamiany wierzytelności pieniężnej pozwanego wobec upadłego na świadczenie nie pieniężne w postaci przekazania prawa własności czterech

pojazdów (datio in solutum), co spowodowało uprzywilejowanie pozwanego jako wierzyciela masy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Niewątpliwie nieskuteczne są wszystkie zarzuty skargi kasacyjnej, zarówno procesowe jak i materialnoprawne, dotyczące oddalenia powództwa o ustalenie na podstawie art. 189 k.p.c. w zw. z art. 128 § 1 i 2 p.u.n. bezskuteczności wobec masy upadłości umowy nabycia udziałów w celu umorzenia. Jak trafnie stwierdził Sąd Apelacyjny powództwo w tym zakresie zostało oddalone wyrokiem zaocznym, którego strona powodowa nie zaskarżyła (art. 342, art. 343 i art. 369 § 1 k.p.c.), a zatem rozstrzygnięcie to uprawomocniło się i nie mogło być przedmiotem oceny Sądu Apelacyjnego rozpoznającego apelację powoda od wyroku Sądu pierwszej instancji oddalającego - w wyniku sprzeciwu pozwanego - roszczenie alternatywne o zasądzenie należności, jak również nie może być przedmiotem oceny Sądu Najwyższego rozpoznającego skargę kasacyjną powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego oddalającego apelację powoda od tego wyroku. Można więc jedynie na marginesie stwierdzić, że prawidłowo Sądy obu instancji uznały, iż syndyk masy upadłości nie ma interesu prawnego w wytoczeniu na podstawie art. 128 p.u.n. powództwa o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną, skoro może na podstawie art. 134 p.u.n. wytoczyć powództwo o świadczenie (porównaj między innymi wyrok Sądu Najwyższego z 16 kwietnia 2010 r., IV CSK 453/09 postanowienie z 15 marca 2013 r., V CSK 288/12, niepubl.). Kwestie te nie mają jednak istotnego znaczenia, bowiem bezspornie czynność prawna nabycia przez Spółkę M. 600 udziałów od pozwanego w celu ich umorzenia była bezskuteczna wobec masy upadłości Spółki z mocy prawa: art. 128 § 2 w zw. z § 1 u.p.n., co trafnie stwierdziły Sądy obu instancji, jako przesłankę badania roszczenia powoda zgłoszonego na podstawie art. 134 p.u.n.

Ocenie i rozstrzygnięciu podlegało zatem jedynie to, czy wobec bezskuteczności tej czynności w stosunku do masy upadłości powód może żądać na podstawie art. 134 p.u.n. zwrotu kwoty 130 000 zł jako ceny za nabyte udziały, która stała się długiem Spółki wobec pozwanego i wierzytelnością pozwanego wobec Spółki - przyszłej upadłej. W szczególności oceny wymagało, czy wskutek

tej czynności kwota ta została zaspokojona i wyszła z majątku masy upadłości, pomniejszając ten majątek. Sądy na pytanie to udzieliły odpowiedzi przeczącej opartej na stwierdzeniu, że przyszły upadły nie przekazał tej kwoty fizycznie pozwanemu, a jedynie doszło do jej przekazania w formie kompensaty z ceną za kupione przez pozwanego cztery pojazdy, co jednak, zdaniem Sądu Apelacyjnego, nie stanowiło zaspokojenia wierzytelności pozwanego wobec Spółki z tytułu ceny zbycia udziałów, bowiem kompensata ta była także bezskuteczna wobec masy upadłości na podstawie art. 128 p.u.n.

Ze stanowiskiem tym jednak nie można się zgodzić.

Na wstępie rozważań podejmujących te kwestie wymaga oceny twierdzenie powoda, oparte na art. 365 k.p.c., że Sądy w niniejszej sprawie były związane ustaleniem zawartym w uzasadnieniu wyroku Sądu Okręgowego w L. w sprawie VI Ga (...) stwierdzającym, iż wierzytelność pozwanego wobec Spółki M. z tytułu ceny zbytych udziałów została zaspokojona przez potrącenie z wierzytelnością Spółki z tytułu ceny zbycia pojazdów. Wykładnia art. 365 k.p.c. w tym zakresie nie jest jednolita. Co do zasady przyjmuje się związanie jedynie rozstrzygnięciem sądu zawartym w sentencji wyroku, a więc rozstrzygnięciem o żądaniu zgłoszonym w sprawie. Moc wiążąca orzeczenia w zasadzie nie rozciąga się na kwestie prejudycjalne, które sąd musiał przesądzić przesłankowo przed rozstrzygnięciem roszczenia zgłoszonego w sprawie i których rozstrzygnięcie znajduje się poza sentencją, a jest jedynie jednym z elementów uzasadnienia (porównaj między innymi wyroki Sądu Najwyższego z 15 lutego 2007 r. II CSK 452/06, OSNC-ZD 2008/A/120, z 25 czerwca 2014 r., IV CSK 610/13, OSNC-ZD 2015/D/51 i z 9 września 2015 r. IV CSK 762/14, nie publ.). Jednakże w niektórych sytuacjach przyjmuje się w orzecznictwie związanie także ustaleniami prejudycjalnymi, których skutkiem było wydanie wcześniejszego prawomocnego wyroku, jeżeli mają one prejudycjalne znaczenie także dla rozstrzygnięcia sprawy późniejszej (porównaj między innymi uchwałę Sądu Najwyższego z 12 marca 2003r. III CZP 97/02, OSNC 2003/12/160 oraz wyroki z 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06, OSNC-ZD 2008/A/20 i z 19 listopada 2012 r., V CSK 485/11, nie publ.).

Nie ulega wątpliwości, że Sądy w niniejszej sprawie były związane sentencją wyroku Sądu Rejonowego w D. z 26 maja 2013 r. I GC (...), od którego Sąd Okręgowy w L. oddalił apelację w sprawie VI Ga (...), a więc były związane uznaniem za bezskuteczną w stosunku do masy upadłości umowy sprzedaży dwóch naczep (...). Jednakże, jak trafnie uznał Sąd Apelacyjny, nie były związane zawartym w uzasadnieniu wyroku Sądu drugiej instancji stwierdzeniem, że kompensata wzajemnych wierzytelności stron tej umowy zaspokoiła wierzytelność pozwanego do Spółki z tytułu ceny zbycia udziałów, bowiem to ustalenie nie miało charakteru prejudycjalnego dla rozstrzygnięcia poddanej pod osąd w tamtej sprawie kwestii skuteczności umowy sprzedaży naczep na gruncie art. 128 p.u.n. Umowa ta bowiem, jako umowa sprzedaży, a więc z istoty odpłatna, zawarta przez Spółkę z jej współnikami w okresie sześciu miesięcy przed złożeniem wniosku o upadłość, była bezskuteczna wobec masy upadłości na podstawie art. 128 p.u.n. bez względu na to, czy w wyniku łączącej się z nią umownej kompensaty, zaspokojona została wierzytelność pozwanego wobec Spółki z tytułu ceny udziałów. Kasacyjny zarzut naruszenia art. 365 k.p.c. jest więc nieuzasadniony, choć już w tym miejscu należy podkreślić, że stanowisko Sądu Okręgowego w L. w sprawie VI Ga (...) stwierdzające, iż wierzytelność pozwanego wobec Spółki z tytułu ceny zbycia udziałów została zaspokojona przez umowną kompensatę z wierzytelnością Spółki z tytułu ceny zbycia pojazdów jest trafne, w przeciwieństwie do odmiennego stanowiska zajętego w tej kwestii w niniejszej sprawie przez Sąd Apelacyjny.

Przechodząc do oceny tego stanowiska należy na wstępie wskazać, że celem art. 128 i 134 p.u.n. jest ochrona przyszłej masy upadłości przed jej uszczupleniem oraz ochrona wszystkich wierzycieli przed wybiórczym i dowolnym spełnieniem zobowiązań przez dłużnika i zaspokojeniem tylko niektórych, określonych wierzycieli kosztem pozostałych (porównaj między innymi wskazany wyżej wyrok Sądu Najwyższego z 16 kwietnia 2010 r., IV CSK 424/09). Przepisy art. 128 p.u.n. przewidują z mocy prawa bezskuteczność wobec masy tych czynności przyszłego upadłego, które ze względu na jego szczególny stosunek z drugą stroną czynności wywołują podejrzenie, że zostały dokonane w celu uszczuplenia przyszłej masy i tym samym pokrzywdzenia wierzycieli.

Przewidziany w art. 199 k.s.h. instrument prawny w postaci nabycia przez spółkę od wspólnika udziałów w celu ich umorzenia i obniżenia kapitału z reguły jest niekorzystny dla wierzycieli spółki, gdyż obniża wartość jej majątku. Dlatego zgodnie z art. 264 k.s.h. wymaga zgody wierzycieli. W praktyce często służy wyprowadzeniu majątku z upadającej spółki, przez przesunięcie majątku spółki do majątku wspólnika, podczas gdy przesunięty majątek spółki mógłby służyć zaspokojeniu jej wierzycieli. W przedmiotowej sprawie doszło do takiej właśnie sytuacji, gdyż po umorzeniu wykupionych przez Spółkę udziałów trzech wspólników i po obniżeniu kapitału, Spółka zgłosiła skuteczny wniosek o upadłość.

W tych okolicznościach fraudacyjny charakter dokonanej przez Spółkę M. z pozwanym czynności nabycia udziałów w celu ich umorzenia nie może budzić wątpliwości. Bezpośrednio doprowadziło to bowiem do obniżenia kapitału o 130 000 zł wartości umorzonych udziałów, w zamian za co Spółka nie uzyskała żadnej korzyści majątkowej. W wyniku tej czynności prawnej doszło jedynie do obniżenia wartości jej majątku przynajmniej o 130 000 zł równowartości umorzonych udziałów i obniżenia kapitału, co niewątpliwie doprowadziło do pokrzywdzenia wierzycieli przyszłej upadłej już choćby dlatego, że obniżyło jej wartość handlową.

W wyniku tej czynności powstał także dług Spółki wobec pozwanego z tytułu ceny nabycia udziałów w kwocie 130 000 zł, który - wbrew odmiennemu stanowisku Sądu Apelacyjnego - został zaspokojony przez Spółkę w wyniku jego skompensowanie z wierzytelnością Spółki wobec pozwanego z tytułu kupna od niej czterech pojazdów. Nie ulega bowiem wątpliwości, że zarówno ustawowe potrącenie przewidziane w art. 498 k.c., jak i umowna kompensata, do jakieg może dojść na podstawie art. 353¹ k.c. prowadzą do umorzenia obu wierzytelności, a więc do zapłaty długu i z samej ich istoty wynika, że skutek ten następuje bez przekazania wierzycielowi środków płatniczych. Obie wskazane wyżej czynności prawne podjęte przez Spółkę M. i pozwanego doprowadziły więc do obniżenia wartości majątku Spółki o wartość umorzonych udziałów oraz o wartość zbytych przez Spółkę pojazdów, jak również do wybiórczego, uprzywilejowanego zaspokojenia jednego wierzyciela - pozwanego, którego wierzytelność z tytułu ceny zbytych udziałów nie była jeszcze wymagalna. Wskazuje to, że w istocie celem obu tych czynności było zarówno wyprowadzenie części majątku z przyszłej masy

upadłości, jak i wybiórcze, uprzywilejowane zaspokojenie wierzytelności pozwanego wspólnika, wykreowanej na potrzeby wyprowadzenia majątku ze Spółki. Były to zatem czynności niewątpliwie fraudacyjne, prowadzące do pomniejszenia majątku Spółki i przyszłej masy upadłości oraz pokrzywdzenia jej wierzycieli. W konsekwencji czynności nabycia udziałów w celu ich umorzenia z majątku Spółki ubył kapitał wartości 130 000 zł umorzonych udziałów i powstał jej dług w kwocie 130 000 zł., który został zaspokojony przez kompensatę, a zatem z majątku Spółki ubyla na rzecz pozwanego kwota 130 000 zł.

Celem art. 134 p.u.n. jest uzupełnienie masy upadłości o te rzeczy lub prawa, które z niej wyszły w wyniku bezskutecznej czynności prawnej i powinny do niej powrócić w celu umożliwienia równomiernego zaspokojenia z nich wierzycieli na zasadach określonych w p.u.n. (porównaj między innymi wyrok Sądu Najwyższego z 4 lutego 2008 r., IV CSK 456/07, nie publ.). Jeżeli zatem jeden z wierzycieli został zaspokojony w wyniku czynności prawnej bezskutecznej wobec masy upadłości, powinien zwrócić do masy równowartość korzyści, jaką w ten sposób uzyskał. Może następnie dochodzić zaspokojenia swojej wierzytelności wobec masy upadłości w zwykłym trybie postępowania upadłościowego.

Trafnie Sąd Apelacyjny stwierdził, podobnie jak Sądy w sprawach o uznanie za bezskuteczne wobec masy upadłości umów sprzedaży czterech pojazdów pozwanemu, że umowna kompensata obu wskazanych wyżej należności: z tytułu ceny udziałów i ceny pojazdów była także bezskuteczna względem masy upadłości na podstawie art. 128 § 3 u.p.n. Jednakże nie prowadzi to do przyjętego przez Sąd Apelacyjny wniosku, że wobec tego nie doszło do zaspokojenia pozwanego wierzyciela ani do pomniejszenia majątku masy w wyniku nabycia w celu umorzenia udziałów od pozwanego i skompensowania ceny za nie z ceną za nabyte przez niego pojazdy. Jak wskazano wyżej pomniejszenie majątku masy nastąpiło i doszło do niego właśnie dlatego, że wierzytelność pozwanego, której powstanie w wyniku nabycia przez Spółkę jego udziałów i ich umorzenia spowodowało uszczuplenie majątku Spółki o wartość umorzonych udziałów i obniżenia kapitału, została zaspokojona przez bezskuteczną wobec masy upadłości umowną kompensatę. Pozwany kosztem majątku Spółki uzyskał zarówno swoją wierzytelność, jak i jej zaspokojenie i w obu wypadkach czynność prawna

prowadząca do powstania wierzytelności, jak i do jej zaspokojenia były bezskuteczne wobec masy. Pozwany ma zatem obowiązek na podstawie art. 134 p.u.n. zwrócić do masy upadłości równowartość pieniężną uzyskanego jej kosztem świadczenia w wyniku bezskutecznych wobec masy czynności prawnych.

Należy podkreślić, że bezskuteczność wobec masy upadłości zaspokojenia uzyskanego przez osobę trzecią przed ogłoszeniem upadłości, nie oznacza, iż osoba ta traci swoją wierzytelność jaką miała wobec przyszłego upadłego. Bezskuteczność czynności zapłaty występuje bowiem jedynie wobec masy upadłości i nie unicestwia samej czynności prawnej ani wierzytelności. Osoba trzecia ma nadal tę wierzytelność, gdyż czynność była jedynie bezskuteczna wobec masy, a nie nieważna. Wierzytelność ta jednak podlega zaspokojeniu tylko poprzez zgłoszenie jej w postępowaniu upadłościowym i jest zaspokajana w ramach planu podziału zgodnie z przysługującym jej pierwszeństwem. W niniejszej sprawie oznacza to, że nadal ważne i skuteczne wobec wszystkich, poza masą upadłości, jest nabycie udziałów przez Spółkę M. od pozwanego w celu ich umorzenia i pozwany posiada wierzytelność 130 000 zł wobec Spółki z tytułu ceny udziałów. Ponieważ zaspokojenie tej wierzytelności było bezskuteczne wobec masy upadłości, obowiązany jest zwrócić do masy równowartość uzyskanego przez kompensatę zaspokojenia należności, a istniejącą nadal, niezaspokojoną, wobec zwrotu świadczenia, wierzytelność będzie mógł zaspokoić jedynie w toku postępowania upadłościowego, według obowiązujących w nim zasad.

Z tych wszystkich przyczyn uzasadnione okazały się kasacyjne zarzuty naruszenia art. 134 p.u.n. w zw. z art. 199 k.s.h. i art. 353¹ w zw. z art. 498 k.c., co skutkowało uchyleniem zaskarżonego wyroku i przekazaniem sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ k.p.c.).

Pozostałe zarzuty kasacyjne nie są skuteczne, gdyż nie pozostają w istotnym związku z rozstrzygnięciem sprawy, nie wymagają zatem szerszego omówienia. Rozpoznając sprawę ponownie Sąd Apelacyjny będzie związany, na podstawie art. 365 k.p.c., prawomocnymi wyrokami zapadłymi w sprawach I GC (...), V GC (...) i I GC (...) Sądu Rejonowego w D. oraz VI GC (...) i VI Ga (...) Sądu Okręgowego w L. ustalającymi bezskuteczność wobec masy upadłości zbycia

dwóch ciągników i dwóch naczep oraz zasądzającymi od pozwanego na rzecz strony powodowej kwoty 55 000 zł i 20 910 zł tytułem zwrotu ceny wynikającej z uznanych za bezskuteczne wobec masy upadłości dwóch umów sprzedaży naczep. Te wyroki, a w szczególności wyroki zasądzające od pozwanego na rzecz strony powodowej kwoty 55 000 zł i 20 910 zł, muszą być zatem uwzględnione przy ocenie, jaka kwota powinna obecnie podlegać zwrotowi do masy upadłości na podstawie art. 134 ust. 1 p.u.n. wobec bezskuteczności w stosunku masy na podstawie art. 128 p.u.n. czynności nabycia udziałów w celu ich umorzenia oraz czynności zaspokojenia w drodze kompensaty wierzytelności pozwanego z tytułu ceny ich nabycia, przy uwzględnieniu wskazanych wyżej kwot, zasądzonych prawomocnymi wyrokami.

jw

r.g.